

Hermann Hesse meséi

Hermann Hesse életében először 1919-ben jelent meg egy kisebb kötet *Mesék* címmel a Fischer Verlagenél. Ennek darabjai (*Augustus, A költő, Különös tudósítás egy ismeretlen bolygóról, Nehéz út, Álomfolyam, Iris és Furulyaálmom*) később folyamatosan kiegészítve újabb írásokkal a Fischer Verlag 1922 óta megjelenő *Hermann Hesse összegyűjtött írásai egyedi kötetekben* című életműsorozatban jelentek meg. A Fischer Verlag Hesse mellett olyan írók munkásságát díjazta életműsorozattal, mint például Theodor Fontane, Henrik Ibsen, Bernhard Shaw, Gerhart Hauptmann, Arthur Schnitzler, Hugo von Hofmannsthal vagy Thomas Mann. Ebben a sorozatban látott napvilágot 1935-ben a *Fabulierbuch* (Mesekönyv) más írásokkal együtt, kibővítve a következő mesékkal: *A törpe, A vadember, Egy ember, akit Zieglernek hívtak*, majd 1945-ben – ekkor a zürichi Fretz&Wasmuth gondozásában – a *Traumfährte* (Álommezsgye) című kötet jelent meg, mely válogatásunk írásaiból a következőket tartalmazta: *Álommezsgye, A varázsló gyermekkora, A város, Mese a nádszékről, Az európai, Ju király és Madár*. Ugyancsak a svájci kiadónál jelent meg 1946-ban a *Krieg und Frieden* (Háború és béke), mely a kötetünkben is szereplő, *Az európai és A birodalom* című írásokat tartalmazta. Válogatásunk a Suhrkamp

Verlag gondozásában először 1975-ben megjelent *Mesék* című kötet darabjait követi.

Hesse összes „meséje” először napilapokban vagy folyóiratokban került közlésre (több a müncheni *Simplicissimus*, a *Neue Zürcher Zeitung*, a *Corona* vagy a *Fischer Verlag* irodalmi folyóirata, a berlini *Neue Rundschau* hasábjain), és szerzője eredetileg csak néhányat tekintett és szánt közülük mesének.

Nehéz is volna meghatározni, mit is jelent Hesse úgynevezett mese jellegű írásai esetében ez a megjelölés. Nem beszélhetünk akármelyik szigorú, tudományos műfajmeghatározás értelmében vett meséről, nem gyűjtések eredményeit közlő eredeti vagy átdolgozott népmeséről van szó, és nem is hagyományos értelemben vett műmeséről.

Igen tág értelemben azt mondhatjuk, hogy a *Mesék* kötetünkben közölt írásai – Hesse számos egyéb művéhez hasonlóan – annyiban nevezhetők meséknek, hogy a fantázia szürreális és szimbolikus álmvilágában, idő, tér és okozatiság szabályainak határain túl lépve belső, erősen misztikus lelkivilágok működését ábrázolják, melyekben bizonyos esetekben egy leegyszerűsített etikai rendszer keretein belül a jó diadalmasodik a gonosz fölött. A lélek bugyrainak felkutatását, az emberben lappangó démoninak és az azzal folytatott küzdelem ábrázolását tekintve inkább rokoníthatók a német romantika meseszerű műremekeivel – Novalis, Ludwig Tieck vagy E. T. A. Hoffmann –, írásaival.

A kötet darabjai – leszámítva az unicum gyanánt utolsóként szereplő kis „mesét”, melyet a tízéves Hermann három évvel fiatalabb húgának, Marullának írt születésnapjára – 1903 és 1932 között keletkeztek. Ez

a majd harminc esztendő átfogó időszak, melyből huszonöt írást közlünk, több szempontból is cezúrákat von az írások közé, és markánsan tükrözi mind Hesse emberi, művészi, mind pedig a kor eszmei-politikai változásait. Az egyes mesékben éppúgy fellelhető többek között a Hesse családi életében igen fontos szerepet játszó három nőnek, a három feleségnek állított emlék (az *Iris*ben Maria Bernoulli, a nyolc évvel idősebb első feleség alakja, a *Piktor átváltozásaiban* Ruth Wenger, a majd húsz esztendővel fiatalabb második feleség, és a *Madárban* pedig Ninon Dolbin, született Ausländer, a harmadik feleség fedezhető fel), mint az 1910-es évek elején kezdődő krízis időszaka, az 1916-1917-ben a pszichoanalitikus kezelés során személyesen is megtapasztalt és gyakorolt, ám Hesse számára különösen a német romantika óta ismert álmfejtések és lélekelemzések technikája (*Nehéz út, Álomfolyam, Álommezsgye*), a nietzschei modernség-kritikában gyökerező, századeleji civilizáció-ellenesség és kultúrpeszimizmus (*A város, Doktor Knölge halála, A vadember, Az európai, A birodalom*), a reneszánsz miliőt idéző újromantikus Quasimodo alakja (*A törpe*), a későbbi önmagukkal meghasonlott, skizofrén hősök – Klein-Wagner vagy Harry Haller – előképét felvillantó, még lágyabb, romantikusabb megoldást nyújtó, tékozló fiú (*Augustus*), a távol-keleti, különösen az ősi indiai és kínai kultúra iránti érdeklődés (*A varázsló gyermekkorra, A költő, Ju király*), az erős önéletrajzi ihletettség (*A varázsló gyermekkorra*) vagy a montagnolai remeteség felidézése (*Madár*).

A különböző korszakokból, korokból, kultúrákból és területekről érkező hatások persze nem választhatók széjjel teljesen, mert többnyire együtt is jelen van-

nak az egyes mesékben, még ha a hangsúly eltolódásával némelyikük dominánsabb szerephez jut is.

A mesék helyszíne, ideje, cselekménye és miliője változik ugyan, a cselekményszerkezet, a főhősök karakterisztikuma lényegét tekintve azonban ugyanaz marad: egy idegen környezetbe – legyen az a XVI. század Velencéje, egy történelem előtti korszak őserdeje, a klasszikus kínai kultúrát idéző történelmietlen kor, vagy az olvasó számára a fiktív irodalmi szövegvilágot tekintve is elrugaskodottnak tetsző álombirodalom – helyezett hős keresi önmagát, küzdvén önmagával és környezetével. A valóság – vagy Hesse szavával az „ügynevezett valóság” világában a magányos, gyenge hős alulmarad ugyan a külvilággal szemben, önmagát azonban soha nem hazudtolja meg, még akkor sem, ha – mint például a véletlen kiszámíthatatlan szeszélye folytán – megsemmisül, miként Filippo, a törpe, Doktor Knölge vagy az *Árnyjáték* költője. Mások ugyancsak a maguk útját járva, mint Kubu, a vadember, kitaszítottakká, társadalmon kívüli „outsider”-eké válnak, ám kompromisszumot nem ismerve, önmaguk útját járva olyan felfedezésre jutnak, és például olyan felismerésre tesznek szert, mellyel új utat nyitnak az emberiség történetében. Kubu kitör a sötétség és hazug elnyomtatás dzsungeléletéből, és dacolva a magánnyal és félelmével vállalja a száműzetést a halálos veszélynek kikiáltott fényességes Nap birodalmába: „Kubu négykézláb mászott lefelé a meredek szakadékbba, a fény és a tenger felé, miközben lelkében egy illő boldogságmámorban egy fényes, Nap irányított föld sejtése reszketett, egy olyan földé, melyen fényes, felszabadított lények élnek a fényben, és senkinek sem az alattvalói, csak a Nap vigyáz rájuk.”

Az önismeret és önmagunk útjának keresése, a felnőtté válás azonban nemcsak egyénekre vonatkozik, hanem népekre is. A *birodalom* egy nép önkereséséről szól. Miután a szellemi kincsekben gazdag kis országot is megfertőzi a modern civilizációs láz, kész birodalomná válik, ám a háború ugyanúgy sújtja és megsemmisíti, mint más országokat. Mégis meg kellett tennie ezt az utat, hogy felnőtté váljék, befelé forduljon és magára találjon. Az első világháború alatt született írás előrevetíti az 1919-ben megjelent *Zarathustra visszatérése* című tanulmányt, melyet sorozatunk *Pillantás a káoszba* című kötete tartalmaz.

Az önmagát kereső hős többször is az apa küldetésével vagy engedélyével indul útra, mint a *Furulya-álom*, a *Nehéz út* vagy az *Álomfolyam* hősei: maguk mögött hagyják a világos, meleg és biztonságos ott-hont, hogy kísérőik, lelki vezetőik irányítását követve nekivágjanak az egyre sötétebb, ridegebb, meredekebb és félelmetesebb útnak, hogy végül a csúcsra – azaz önmagukhoz – érvén visszatérjenek az Egységbe, az Anyához: „És már zuhantam én is, beleugrottam a hús légörvénybe, kínok és gyönyörök közt lebegtem a végtelenségben, sodródtam az örök Anya keblére.”

A magányos hősök többnyire művészi tehetséggel megáldott, álmodozó, álmokat látó ifjak, mint Han Fok a költő vagy a *Furulya-álom* hőse, de akár a *Faldum* hegedűse is vagy a *Különös tudósítás egy ismeretlen bolygóról* ifjú hőse, aki vállalkozik a nagy útra, hogy a birodalom királyától megfelelő mennyiségű virágot szerezzen a földrengés sújtotta falucska halottainak méltó eltemetéséhez, akik számára a halál nem megsemmisülés, hanem továbblépés egy új hazába. Útközben álmot lát, melyet valóságként él meg, s a

boldogság és béke utópisztikus birodalmából egyfajta időutazással a fekete madár hátán átrepül a rettegés, a gyilkosság, a háború, a kétségbeesés és a halál országába, mely azonban csak a fiú számára és a fiktív mesevilágban jelenik meg ősi múltként, melyről náluk csak régi könyvekben lehet olvasni: a rettegés birodalma valójában az első világháború Európája, és a béke mesebeli jelenkori birodalma csupán csak az álmok világában létező utópia. A *Faldum* varázserejű vándora egy szempillantás alatt felborítja a látszólag békés város és környéke lakóinak életét: mindenkinek teljesíti egy kívánságát. A balga emberek gazdagságot kívánnak, s csak a magányos hegedűs vágyik egy olyan hangszerre, amely nem engedi hozzá a világ – a vásár – zsváját. Hegedűjével együtt az égbe száll, barátja pedig hegygé válik, ami maradandóbb ugyan a tömeg bírvágyánál, ám nem örök. Ő is megöregszik, de elragadott barátjára – vagyis a művészet örökkévalóságára – gondol, és boldogan omlik össze. A civilizáció embere balga és mulandó, a természet örök, amennyiben örökösen változik, de igazán örök csupán a művészet.

A civilizáció-ellenesség főképpen a korai darabokban érhető tetten, mint például *A város* vagy *Az európai* című mesékben. A városban a prérít telepések szállják meg, elűzik az állatokat, birtokukba veszik és leigázzák a természetet. A kezdetleges település rohamosan fejlődik: az évtizedek és évszázadok során egyre gyarapodó várossá, majd igazi modern metropoliszá növekszik, és még az első földrengés sem tudja megsemmisíteni, mert újraépül, és még gazdagabb és szebb lesz, mint volt korábban. Ám a természet erősebb az ember természetet és önmagát pusztító civi-

zációjánál, és végül diadalmaskodik, bekebelezi az emberi civilizáció teremtette kultúrát.

A művészi vívódás és az álomfejtés összekapcsolódása jelenik meg az *Álommeszgye* című írásban. Egy átlagos író igazi nagy és halhatatlan költő szeretne lenni, de belátja, hogy amit még előző nap írt és remeknek tartott, fabatkát sem ér. Sétára indul, megpillant egy kis lábat, és ettől felsejlik benne előző éjjeli álma, amit lassacskán felfejt és meg akar írni, ám nem sikerül, és belátja, hogy álmaiban talán igazi költő, a valóságban azonban csak literátor marad.

Hesse legtöbb írása, így a mesék is, részben önéletrajzi ihletettségűek. Kötetünkben különösen három írás: a *Piktor átváltozásai*, *A varázsló gyermekkor* és a *Madár* tartalmaznak biográfiai elemeket. Piktor az Élet fáját keresi a paradicsomban, és a boldogság nyomára szeretne bukkanni. Közben találkozik egy madárral, aki először virággá, majd pillangóvá, végül színes kristállyá változik, és Piktorra kérésére fává változtatja. A fa Hesse számára egyrészt a magány, másrészt viszont az organikus egység és teljesség szimbóluma. A fa gyökerével a sötét földbe hatol egyre mélyebbre, és táplálkozik belőle, ágaival pedig a magasba, a fényességbe, az ég felé tör, miközben ciklikus életet él: tavasszal újjászületik, nyáron kiteljesedik, ősszel pusztulásnak indul, télen meghal, de a következő tavaszon újjáéled. Magában foglalja tehát a duális teremtett világ mindkét pólusát, az anyai, természeti, sötét, és az atyai, szellemi, világos princípiumokat, él, meghal és újjászületik, mert Hesse szerint az egyes ember életében is minden új életfázis egy-egy korábbi elhalása után következik. A piktorfa azonban nem élvezheti a tökéletes boldogságot, amíg egy fiatal lány meg nem

hallja sóvárgását, és beléolvadva, fává válva nem lesz az övé. Ezután kedve szerint átváltozhat bármivé, „ám minden alakban egész volt, pár: holdat és napot, férfit és nőt egyesített magában, ikerfolyóként hullámozott országokon át, és kettőscsillagként ragyogott az égen”.

Madár, az okos, kedves, delejes hatású madárka minden emberben gyönyör és fájdalom érzését keltve figyelmeztet egy jobb és nemesebb életre, mely csak célként lebeghet az ember szeme előtt. Miután vérdíjat tűznek a fejére, üldözik és elárulják, miként Júdás elárulta a Megváltót – ahogyan erről Schalaster elmélkedik –, a tömeg pedig követeli a halálát, Madár végül örökre elszáll Montagsdorf vidékéről, alakját mítosz lengi körül, és híre legendákban él tovább.

Horváth Géza

*Ezt a könyvet Balla Katalin
emlékének ajánljuk,
aki elévülhetetlen érdemeket szerzett
a Hesse-sorozat létrejöttében.*